

DANIŞMANLIK VE "TÜRK TIP DİZİNİ"

Aytaç YILDIZELİ, Hasan Işın DENER

1.GİRİŞ

Bilimsel dergiler veya diğer adıyla "akademik dergiler", asıl işlevi itibariyle bilimsel yöntem ve yaklaşımlar kullanılarak yapılan araştırmaların sonuçlarını bilim toplumunun paylaşımına sunmak amacıyla, belli ve düzenli aralıklarla yayınlanan dergilerdir. Bilimsel dergilerin hakemli olması, yani danışmanların denetiminden geçmesi ve uluslararası kabul görmüş yayın standartları çerçevesinde hatasız ve doğru bir biçimde yayınlanması beklenir.

Bilimsel çalışmaların yayımlandığı dergilerdeki hakemlik kurumu, genelde iki önemli sorun paketi ile karşılaşmaktadır. Bir kere, dergiye basılmak üzere gönderilen yazılarda dergi editörü ve ekibi, bunları değerlendirirken yazı ve yazarlarla ilgili objektif ölçülerin uygulanmasında, olağan dışı zorluklarla karşılaşabilir. Ayrıca, konularında uzman olan kişilerden deneyim ve görüşlerini alabilmek elbette ki editörlük etkinliğinin daha ileri düzeylere taşınmasını sağlar ama, bunları alabilmek de başlıbaşına güç bir görevin üstesinden gelmektir.

Bu çalışmada, sağlık süreli yayıncılığında danışmanlık hizmeti ve Türk Tıp dizininin bu açıdan katkıları incelenecektir.

Bu bakımdan önce "bilimsel dergi hakemliği nedir ve bu tür bir danışmanlık işlevinden neler beklenmektedir" sorusunun irdelenmesi gerekir.

2.BİLİMSEL DERGİ DANIŞMANLIĞI

2.1.Giriş

Akademik yazılarda danışmanlık, hemen her ülkede yerleşikleşmiş bir kurumdur. Bunun, çoğu ülkede geçerli, yani geneli veya bazı ülkelerde geçerli, yani özel nedenleri vardır. Örneğin, ülkemizde hakemli olmayan dergilerde yayınlanan makaleler, artık akademik değerlendirmelerde fazla dikkate alınmamakta ve o yapıtlar, atama ve yükseltmelerde de pek geçerli olamamaktadır.

Hakemin sözlük tanımı, "anlaşmazlık durumunda haklı ile haksızın ayrılmasını belirleyen kişi" olarak bilinmektedir.. Bilimsel dergilerdeki "hakem" ise daha çok bir "bilirkişi" konumundadır. Bu durumda hakem, konusunda uzman olan bir bilim insanıdır. Dolayısıyla belli bir yazı için yayınlanma kararını verirken, sadece bilimsel doğruları benimseyen, meslek etiğine saygılı bir denetleme ve danışma hizmeti verecektir. Bu hizmette ise, yansızlık, bilimsellik, etik denetmenliği ve konusunda uzmanlık, ön plana çıkmak zorundadır.

Özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra devletlerin Ar-Ge hizmetlerine ayırdıkları fonların çok artması, yeni keşifler, belge sayılarının ve çeşitlerinin çok hızlı yükselmesi, bilimsel dergiciliği de körüklemiştir. Prestijli dergiler çıkarabilmek için oluşan rekabet ortamı çok gelişmiştir. Editörler, artan yayın yığını karşısında büyük yetersizlikler hissetmeye başlamışlar ve yeni denetim mekanizmalarına acil ihtiyaç duymuşlardır.

Aytaç YILDIZELİ : aytacyildizeli@gmail.com
Hasan Işın DENER : dener@cankaya.edu.tr

2.2.Bilimsel Dergilerde Danışmanlık

Bilimsel dergilerde danışmanlık kavramı çok eskidir; 1665'de "Philosophical Transactions of the Royal Society"nin yayınlanma örgütlenmesinin temelinde böyle bir yaklaşım vardır. En ünlü bilim adamlarının oluşturduğu bir konsey, yazı incelemeleriyle ödevlendirilmişlerdir.

Elbette ki bu yönde asıl gelişim, aynı zamanda dönemin toplum yaşamı özelliklerine "bilgi toplumu" adı verilmesi ile birlikte ve 2. Dünya Savaşı'ndan sonra başlamıştır. Anafikir, "yazılarda bulunabilecek yanlışlardan, yanlışlıklardan, şüphelerden olduğunca kurtulabilmektir." Bu nedenle yazıların bilimsel bir denetim sürecinden geçirilerek, basılmadan önce paylaşılması düşüncesi dergi bünyelerinde, formal yapılara kavuşturulmuştur.

1605'te Sir Francis Bacon, şüphelerin ortaya konulması ve ilan edilmesinin şu iki faydası olduğunu söylemiştir. "Hem bizleri yanlışlardan koruyacak ve hem de bilimsel sorgulamayı teşvik edecek!" Bu bakımdan, danışmanın da yalnızca konusunda uzman olması değil, aynı zamanda büyük deneyiminin bulunması da şarttır. Dolayısıyla, danışman kalitesi ile dergi kalitesinin doğru orantılı olduğunun iyice anlaşılması gerekir.

2.3.Danışman Kalitesinin Yararı

Diğer taraftan, özgün haliyle danışmanlık becerisi de, diğer beceriler gibi geliştirilir; ayrıca yapıldıkça da gelişir. Şüphesiz ki, danışmanın kişiliğinde, iyi danışman olabilmenin bazı öncülleri yatmıyor değildir; örneğin, doğruluk, dürüstlük, dikkatlilik, böylesine kişisel özelliklerden de kısmen kaynaklanıyor olabilir.

Elbette ki editörler, dergilerine özgü kalite kontrolü ve etkinliğin kolay sağlanabilmesi için danışmanlara güvenmek isterler ve dolayısıyla, güvenebilecekleri danışmanlara gereksinim duyarlar. Danışmanlar da, gerçeği yakalama, ilgili bilimsel güncel literatürün söylemlerinden haberdar olma, yüksek standardı sağlama gibi (aslında en özverili görevi üstlenerek) bilimsel dergi sayısı oluşturma sürecine katılırlar. Danışmanın "makale konusunda meslektaş" ve "konunun iyi bileni" olması, yazı hakkında tek kişiyle hüküm verilmemesi için danışman çevresinin geniş, tutulması gerçeği nedeniyle, görevlendirilmesinin çok ötesinde yararlarının bulunmasını sağlar.

2.4.Danışman Etiği Hakkında

İnsanoğluna özgü yetersizlik ve zaafların yazarlarda bulunabileceği kuşkusunun ağırlığı altında eziliriz de, benzer etik dışılığın danışmanlarda da bulunabileceği üzerinde fazla durmayız. Ancak, bu açıdan editörlerin dikkatli olmaları gerekir. Danışmanların da aynı bağlamda etik sorumlulukları vardır ve onları yerine getirmekle yükümlüdürler. Bu bakımdan örneğin,

1. yazıları incelerken gizliliğe saygı duymaları,
2. yazının içerdiği bilgileri bir başkası ile paylaşmamalı,
3. "red oyu" kullandığı bir makalenin verilerini kullanarak bir makale yazmamak,
4. danışmanlık yaptığı makalenin verilerini, makale yayınlanmadan kendi yazılarında kullanmamaları,
5. danışmanlık yaptığı sürece, bilebilsin veya tahmin etmiş olsun, danışmanlığı kendisinde bulunan makalelerin yazarları ile yakın bir ilişkiye geçmemeleri v.s. gibi birçok "danışman etiği" sorunu akla gelmektedir.

2.5.Danışmanlık Sistemine Yönelik Bazı Sorular

"Danışmanlık sistemi" konusundaki aşağıdaki türden sorular, uzun yıllar akılları meşgul etmiş ve tartışılmıştır:

- a) - Danışmanlar, hükümlerinde hangi nedenlerle hata yaparlar?
- b) - Danışmanlar, karar alırlarken, gerçekten tarafsız olabiliyorlar mı?
- c) - Danışmanlar, yeni fikirlere açık mı?
- d) - Danışmanlık sistemine rağmen araştırmacıların, örneğin sahtekârlık, çalma, uydurma gibi şüpheli veya sorguya açık araştırmalar yapıp, bunlar için basılma onayı alabilmeleri mümkün mü?

2.6. Danışmanların Davranış Stilleri Ve Onlardan Beklenenler

Fisher ve arkadaşlarına göre danışmanlar, şu farklı davranış stillerini kullanmaktadırlar:

1. Yargıçlar: Çok az açıklama yapar ve yazara çok az ayrıntı verirler.
2. Sessiz yardımcı yazar: Makaleyi ayrıntılı olarak tekrar iyice gözden geçirenlerdir.
3. Stratejik danışman: Araştırmacının hipotezleri üzerinde yoğunlaşır ve onları sorgular
4. Eleştirmeyen arkadaş: Makaleye ilişkin, abartılı olabilecek veya pek de uygun olmayabilecek bir coşku yaratabilir.
5. Egoist: Önceki makalelere verilen kendine ait tepkiye odaklanıp kalmıştır. Her durumda danışman, unutulmaması gereken bir "görevlendirme kapsamı bulunduğu" idraki içerisinde olmalıdır. Görevini tamamlarken,
 - a) - makalenin orijinalliği ve bilgilerinin güvenilirliği,
 - b) - bilim dünyasına olan katkılarının değeri,
 - c) - yayınlanacağı derginin kapsamına, yayın politikasına ve hedef okur kitlesine uygunluğu hakkında en göz önüne alınacak kararı vermiş kişi olarak algılanacaktır.

2.7. Danışmanlık Modelleri Ve Danışmanın Kimliğinin Bilinmemesi

Yazar ve danışmanın birbirlerinin varlığından elbette haberli, ama kim olduklarından habersiz bulunmaları istenir. Bunun ne kadar mümkün olabildiği ayrı bir konudur.

Bu açıdan tam kör karşılaşmalar, iki tarafın birbirlerini hiç bilmemeleri nedeniyle, yeğlenmektedir. Tartışma olmamakta, ama düzey de yüksek tutulmaktadır. Diğer taraftan bu durum, bazı istenmeyen dezavantajları ortaya çıkartmaktadır. Dolayısıyla, bir çare getirebilir umuduyla tam tersi bir yaklaşımın da tartışmaya açıldığı görülmektedir; o da, (Amerika Birleşik Devletleri'nin öncülüğünü yapmış olduğu, özellikle bilimde ileri ülkelerde göz önüne alınmaya başlanan), yazarın hakem seçme özgürlüğüdür: Bu uygulamada yazar, iddialı makalesinin konusunda dünyaca ünlü hakemler tarafından denetlenmesini, bir prestij artımı olarak kabul etmektedir. Şüphesiz ki, hakem adayının görevi reddetme hakkı korunmuştur.

Danışmana ücret de ödendiği için, alanındaki en deneyimli, bu arada bilim etiğine de saygılı ve tarafsızlığını yitirmemiş, sadece bilimselliği ön plana çıkarmayı kendisi için ödev sayan bir danışmanlar listesi oluşturulabiliyorsa, sorunlar da en aza indirgenebilir. Ancak elbette ki bu durumda, seçilebilmiş hakemlerin sayıca azlığı, onların iş yükünü çok fazla arttırabilir.

Sorunların çözümü veya ortaya çıkartabileceği zorlukların azaltımı için şu bile düşünülmüştür: "Editör, son kararlarını vermeden önce, danışman görüşlerini başka danışmanlara da inceletebilir". Bu yaklaşım, makalelerdeki "bilimsel doğruluğu" artırıcı bir rol de oynayabilir. Ancak şüphesiz ki, bu yöntem inceleme sürecini ve dolayısıyla süresini uzatacaktır. Özellikle danışman görüşlerini başka danışmanlara doğrulamak, elbette ki, geri bildirimsiz olmayacak bir yaklaşımdır.

2.9.Danışmanlık İşinin Tatmin Etme Boyutu

Şüphesiz ki, bir makalenin basılabilirliği ile ilgili en son karar, yayın kurulu tarafından verilecektir.

Ayrıca elbette ki danışmanlık süreci, çok vakit alması ve yorucu olmasına karşın, sonuçta böylelikle bilim dünyasına sağlanabilecek katkının boyutu düşünüldüğünde çok gurur verici bir eylemdir. Zaten bu manevî tatmin nedeniyledir ki, hakemlikten vazgeçme ve hakemlik şikâyetleri her zaman düşük bir boyutla tutulabilmektedir.

2.10.Bilgisayarlı Ortamda Danışmanlık Hakkında

Bilgisayar ortamındaki yayıncılık, şüphesiz ki, yeni ortamıyla, süreleri çok kısaltabildiğinden, danışmanlık süreci de bundan yararlanmaktadır. Makaleler, hakemlere bilgisayar ortamında gönderilmektedir. Hatta OJS ("Open Journal System") sayesinde tüm bilgilerin hakemlere gönderimi, daha rahat bir ortamda sağlanmaktadır.

Elbette ki, bu durumda hakemlerin bilgisayar becerileriyle donanmış olması gereklidir. Öte yandan, birçok ülkede ve özellikle Türkiye gibi ülkelerde, kağıt kopya hâlâ önemini korumaktadır. Ancak danışman isteminin kağıt kopyadan yana olması, önemli bir problem oluşturmamaktadır.

3.TÜRK TIP DİZİNİ VE DANIŞMANLIK KURUMUNA ETKİLERİ

3.1.Giriş

Türk Tıp Dizini olarak başlayan 1994'te başlayan çalışmalar, Türkiye'de bilimsel yayıncılığın ilerlemesine olan büyük katkısının yanı sıra, geliştirdiği "Dergilerin Türk Tıp Dizini'ne alınma kriterleri" ile bu konudaki en önemli öncü örneklerden biri olmuştur. Böylece, Türkiye'deki yayıncılık alanı standartlarının, gelişmesine de ayrıca katkı sağlamıştır.

1994'ten bu yana, Türk Tıp Dizini veritabanına hakemsiz hiçbir dergi alınmamıştır. Bu bakımdan, yabancı hakem atanmasının yolu da, iyice açılmıştır.

Türk Tıp Dizini dergilerinde yazılar, 2-3 hakeme gönderilmeyi de içeren "kör hakem sistemi" ile incelenmektedir. Her bir derginin yaklaşımına göre, hakemler listelenmekte veya adları dahi gizli kalabilmektedir.

3.2.Türk Tıp Dizini Ve Hakemlik Kurumuna Etkileri

Türk Tıp Dizini Komitesi'nin başarılı çalışmaları, bilgi verici toplantıları ve yaptırım kararları, Türk Tıp yayıncılığı üzerinde olumlu gelişmelere neden olmuştur. Bu bakımdan Komite'nin diğer önemli katkılarının ötesinde, dergilerin fiziksel özelliklerinin iyileştirilmesi, yayın periyotlarının düzenliliği, İngilizce ve Türkçe özlere konulması ve kurallara uygun yazımı, ISBN alınması gibi hususlarda da çok başarılı olduğunu söyleyebiliriz.

2003'ten beri "Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık" toplantılarında Türk Tıp Dizini'ne birçok bildiri ile çeşitli katkılarda bulunmak ayrıca mümkün olmuştur. Toplantıda konuşulacak olanların bir yayınla katılımcılara (ve sonra giderek bütün ilgilenenlere) intikali ayrı bir başarıdır. Sonuç olarak, "Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık" yıllık toplantılarının, Türk Tıp Dizini'nin gelişmesine olan özel katkılar bakımından apayrı bir değeri vardır.

Bu yılki toplantı için çok önemli bulduğumuz "danışmanlık" açısından, Dizin'e giren dergileri incelediğimizde ise, aşağıda belirtilen sonuçlara varmış olduk.

3.3. Veri Toplama ve Örneklem Hakkında

İncelemeye konu olan dergileri, yıl atlamaksızın 2012'ye kadar rastgele örnekleme yoluyla seçtik. Dergi adlarını ve sayılarını ULAKBİM resmî "web" sitesinden aldık. Örneklemeye giren dergi başlığı sayısı 250'dir. Aynı dergilerin değişik sayıları arasında değişimi saptarken, farklı dergilere ait sayıların incelenmesinden de çeşitli durum tespitlerini yaptık.

2012'deki dergi sayısının 53 oluşu, buna karşın 2011'de 101 dergiye ait veri bulunmasının nedeni, 2012'nin henüz bitmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Yetkililer, yazışmaları sürmekte olan dergi sayılarının, yıl sonuna kadar yaklaşık olarak 2011 düzeyine varacağını ifade ettiler.

Dergi sayıları, 2009'da ilk kez 100'ü aşmış ve sonra seviyesini korumuştur.

Verileri toplamışken, onlar üzerinde yapılan incelemeler, daha geniş kapsamlı olmuştur. Bu bildirinin boyutlarını aşmaktadır. Onlar, daha sonra yayınlanacaktır.

3.4. Dergilerde Danışmanlık Kurumsallığının Tanıtım Biçimi

2001'lere kadar dergi danışmanlıkları, şu kurumsal adlarla ifade edilmiştir:

"Üyeler" (danışmanlar" anlamında...)

"Yayın Kurulu"

"Uluslararası Yayın Kurulu" (hem Türk ve hemde yabancı danışmanları içermek üzere)

"Referees"

"Editorial Board"

"Danışma Kururlu üyeleri"

"Yayın Yürütme Kurulu"

"Yürütme Kurulu üyeleri"

"Bölüm editörleri"

İncelememizden anlaşıldığına göre,, "danışmanlık" kurumsallaşmasına yönelik olarak henüz net bir anlayışa erişilememiştir.

Ayrıca, örneğin dergilerde, "... alanında görev yapan tüm eğitim sorumluları, Danışma Kurulu üyesidir." diyerek hiçbir isim verilmemesi gibi yazılar, veya 71 isimden oluşan İstatistik sorumluları, 53 isimli "Editorial Board" (ki herhalde bunlar, danışmandırlar), büyük bir olasılıkla yine, yerleşikleşmemiş bir "danışmanlık" kavramının varlığına işaret etmektedirler.

3.5. Danışma Kurulu

"Dergilerde ilk kez "Danışma Kurulu" kavramı, 1996'da ortaya çıkmış görünmektedir.

Bu ifadenin yanı sıra,

"Senior Advisory Board",

"International Advisory Board",

"International Review Board",

"Editorial Execulive Board",

"Uluslararası Editörler Kurulu" adlandırmaları da geçmektedir.

Zaman içerisinde Danışma Kurulları ile ilgili şu gelişmeler yer almıştır.

1997 yılında, Türk ve yabancı hakem ayırımına gidilmiş, bu konuya bir düzen getirilmiştir. Bunlar dergilerde çoğunlukla listelenmiş ve 1999'dan itibaren dergilere, danışmanların çalıştığı kuruluşlar da yazılmaya başlanmıştır. Zaman içerisinde işlevlerin çeşitlenmesi ve dallanması, dergilerde "Yayın Danışma Kurulu",

"Uluslararası Danışma Kurulu",

"Ulusal Danışma Kurulu",

"Uluslararası Teknik Editörler Kurulu", gibi örgütlenmelere gidilmesini gerektirmiştir.

Ayrıca danışmanlık da,

“Türkçe danışmanı”

“İngilizce danışmanı”,

“Teknik danışman”,

“İstatistik danışmanı”,

“Biyostatistik danışmanı”,

“Elhics consultant” gibi daha derin ihtisaslaşmalara yönelmeye başlamıştır. Tabii bu tür danışmanların yazardan gelen makale değerlendirmelerine katılımları, doğrudan doğruya makaleye atanan danışmanlar gibi olmayabilmektedir. Dolayısıyla bazen bu tür danışmanlar, “yayın kuruluna” makale ile ilgili danışmanlık yapmaktadırlar.

4. DEĞERLENDİRME

4.1. Türk Tıp Dizininin Katkıları Üzerine

İnsanla ilgili olduğu için, Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık işleri, makaleler yönünden “hata kabul etmez” önemdedirler. Çünkü sonra, o makalelerden kaynaklanabilecek Tıp uygulamaları hata kabul edemez.

Bu bakımdan Türk Tıp Dizini’ne özgü “Dergi Değerlendirme Kriterleri” Tıp dergisi yayıncılığına dev bir adım attırıştır.

“Dergilerde danışman (hakem) değerlendirme sistemi bulunmalıdır. Danışman sayısı en az 2 olmalıdır. Danışman değerlendirme raporları, Türk Tıp Dizini Komitesi’nin incelemesine olanak verebilecek şekilde, yayın tarihinden sonra en az 5 yıl süreyle saklanmalı ve istenildiğinde birer kopyaları, Türk Tıp Dizini Komitesi’nce ulaştırılmalıdır.” metninin arkasındaki kriter çok güçlüdür ve bir yaptırım niteliğindedir.

Söz konusu Komite incelemeleri sonucunda, gerçekten de pek çok sorun ortaya çıkmış ve ilgili dergilerin uyarılmaları gerekmiştir.

Bazı dergiler hariç, danışmanlık hizmeti genellikle “gönüllülük” üzerine kuruludur. Danışmanların bu işleri ne kadar benimsediği, önemseydiği ve işlevini yerine getirmek bakımından ne kadar kendini verdiği ayrı bir sorundur.

Son yıllarda elektronik ortamda işlerin yürütülmesi, danışmanlar açısından büyük kolaylıklar getirmiştir. O kadar ki, artık danışmanlara yardım amacıyla “intihal denetleme raporlaması” bilgisayarlı sistemi bile uygulanmaktadır.

Diğer taraftan “Danışman formları” işlerin daha da kolaylaşmasını sağlamıştır. Danışman formlarının danışman görevlerinin kapsamını da hatırlatıyor olmalarından ötürü, aslında danışman işlevinin yerine getirilmesindeki standart ölçütler de belirlidir ve danışmanlarca iyi bilinmesi gerekir.

Bunun yanında, YÖK’ün de “hakemli dergilerde danışmanlık” yapılması halinde danışmanın puan almasını desteklemesi, danışmanlık görevinin yerine getirilmesi açısından teşvikçi bir rol oynamaktadır.

4.2. Son Sözler

Bilimsel dergilerde danışmanlık yönünden daha çok adımların atılması, daha sıkı denetimlerin yapılması ve dergilerin danışmanlık hizmetinin ciddiyetini ön plana almaları gerektiği açıktır. Danışmanlık formları, danışmanın ne kadar ve hangi kapsamda çalıştıklarının kanıtları ile doludur.

Danışmanlık görevlerinin uygun biçimde yönetilebilmesi bakımından, hakem listelerinin sık sık güncellenmesi çok önemlidir. Gelişmiş ülkelerde söz konusu listeler, her yıl yenilenir. Bizde ise, durumu örneklemek adına şunu belirtelim ki, listedeki bir hakemin vefatını Türk Tıp Dizini’nin dergiye bildirdiği durumlar olmuştur.

Anlaşıyor ki, Tıp süreli yayıncılığındaki danışmanlık iş ve işlevinde, işin niteliğine saygı ve etik davranış, bu kurumsallığın gelişmesini sağlayacak en önemli faktörlerdir. Bu yönden Türk Tıp Dizini çalışmalarının, bugünkü noktaya gelinmesinde çok yapıcı bir rol oynamış bulunduğunu bir kez daha vurgulayalım.

KAYNAKÇA

1. Aytekin, M: Bilimsel yayınlarda hakemlik sistemi: Tarım, Veteriner ve Biyoloji bilimleri. İçinde: Karakütük, K. (cd.) Süreli Yayıncılık 2. Editörler Çalıştayı, TÜBİTAK/ULAKBİM, Ankara, 2006, S. 49 -52.
2. Güngör, Ç: Danışmanlık süreci., içinde: Yılmaz, O. (ed) : Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık - 2006.. Openajans, Ankara, 2006. S. 59-65.
3. Kozak, N: Türkiye’de ve dünyada dergi editörlüğü ve hakemlik süreci. İçinde: Karakütük, K. (ed.): Sosyal Bilimlerde Süreli Yayıncılık - 2006, TÜBİTAK/ULAKBİM, Ankara, 2006.
4. Gökçe Kutsal, Y; Karahan S: Bilimsel makale danışmanlarından beklentiler. İçinde: Yılmaz, O (ed.): Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık - 2009, Openajans, Ankara, 2009, S. 142 - 149.
5. Gökçe Kutsal, Y: Ulusal süreli yayınlarda danışmanlık sistemi: Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon uzmanlık dalı perspektifinden. İçinde: Yılmaz, O (ed.): Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık - 2006. Openajans, Ankara, 2006, S. 107- 109.
6. Gökçe Kutsal, Y: Editörlerin gözüyle danışmanlık. İçinde: Yılmaz, O (ed.): Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık - 2003, TÜBİTAK matbaası, Ankara, 2003, S. 313 -327
7. Oktar, N; Akdal, G: Aksayan danışmanlık işleri ce çözüm için elektronik yazılım programları. İçinde: Yılmaz, O. (ed.): Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık - 2005, Baskı matbaası, Ankara, 2005, S. 326 - 329.
8. Önder, İzzettin: Hakem ve jüri sistemlerinde aleniyet. :İçinde: Karakütük, K (ed.): Sosyal Bilimlerde Süreli Yayıncılık - 2006, TÜBİTAK/ULAKBİM, Ankara, 2006, S. 49-52.
9. Özdağ, Hilal: Bilimsel yayın sürecinde hakemlik müessesesi. Tarım, Veteriner ve Biyoloji Bilimleri Süreli Yayıncılık 2. Editörler Çalıştayı - 2008, TÜBİTAK/ULAKBİM, Ankara, 2008, S.57 - 59..
10. Tıpta bilimsel yazım, editörlük ve denetleme. Sağlık Bilimleri Araştırma Grubu:. TÜBİTAK, Ankara, 1996.
11. Suludere, Zekiye: Bilimsel makale değerlendirmesinde hakem seçimi. Tarım, > Veteriner ve Biyoloji Bilimleri Süreli Yayıncılık 2. Editörler Çalıştayı - 2008, TÜBİTAK/ULAKBİM, Ankara, 2008, S. 61 - 62.
12. Şahin, Ali Ekber: Eğitim ile ilgili süreli dergilerde hakemlik ve sorunları: "Eğitim Araştırmaları Dergisi" örneği, İçinde: Karakütük, K. (ed.): Sosyal Bilimlerde Süreli Yayıncılık - 2006, TÜBİTAK/ULAKBİM, Ankara, 2006, S. 63 - 68.
13. Şen, C; Balkan, B: Hakem sistemleri ile ilgili sorunlar ve öneriler. İçinde: Yılmaz, O. (ed.): Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık - 2005, Baskı matbaası, Ankara, 2005, S. 279 -281.
14. Weller, Ann C.: Editorial peer review: Its strengths and weaknesses. ASIST, New Jersey, 2001, S. 341
15. [Tıp veritabanına giren dergi listesi, (Bütün yıllara ait)] http://uvt.ulakbim.gov.tr/tip/uvtJournal_index-php?the_db=2&the_year= (erişim 01 Aralık 2012)